Varró Bernadett

ÖRÖKSÉG? TISZTELGÉS A MÚLT ELŐTT? VISSZAEMLÉKEZÉS A JÁSZBERÉNYI TANÍTÓKÉPZŐ 1960–1990 KÖZÖTTI ANYANYELVOKTATÁSI KUTATÁSAIRA

1. Bevezetés

Amikor az anyanyelvi oktatásra gondolunk, visszanyúlhatunk az emberiség kezdetéhez, de természetesen mi a formális anyanyelvi oktatásról beszélünk, annak is elsősorban arról az időszakáról, amikor azt a folytonos igények, elvárások hatására a megújulás, a folytonos változás jellemezte.

Már a 19. század közepén, a népiskolai anyanyelvi oktatás mélyén anyanyelvi oktatást megújító gondolatokkal találkozhattunk, s ezek dokumentumok szintjén is megjelentek, gondolhatunk itt az 1868-as első népiskolai tantervre, az 1905-ös, az 1925-ös tantervi célkitűzésekre, az 1945 után a 7–14 éves gyermekek számára biztosított intézményes anyanyelvi oktatásra (Nagy 1978).

Ezekhez a lépésekhez ösztönző hatással voltak a külföldi pedagógiai példák s a hazai kiváló szakemberek. Nem mehetünk el szó nélkül Nagy László (1857–1931), Karácsony Sándor (1891–1952) didaktikai alapelvei mellett. Továbbá említenünk kell Szende Aladárt (1914–2003), aki vallomásában (Bolla 1998) kiemeli a 30-as évek közepén pályáját alakító kiváló nyelvtudósokat, úgymint Gombocz Zoltán (1877–1935), Pais Dezső (1886–1973), Zsirai Miklós (1892–1955) személyét s az Eötvös-kollégistaként megismert Lotz Jánost (1913–1973), valamint Lőrincze Lajost (1915–1993). Továbbá a teljesség igénye nélkül szükséges megemlíteni Temesi Mihály (1914–1988), Takács Etel (1921–1992), Szépe György (1931–2012), Hernádi Sándor (1927–2013) nevét, akik élen jártak az anyanyelvi oktatás korszerűsítésének munkálataiban.

2. A 60-as, 70-es évek

Ahogy a világban, úgy Magyarországon is a nyelvészet, azon belül is az alkalmazott nyelvészet tette meg a kezdeményező lépéseket a 60-as években az anyanyelvi oktatás korszerűsítéséért (Szépe 1976). Az 1963-ban érvénybe lépett reformtanterv bírálata megfogalmazta az anyanyelvi oktatás hatékonyságát gátló okokat (Szende et al. 1976) és a követelményrendszer helyes értelmezésének problémáját (Gledura 1973).

Az 1960-as évek közepétől alapvető rendszerszerű változások érlelődtek. Szépe György (1976: 6–7) gondolatait idézve:

https://doi.org/10.17048/Pelikon.2025.11

> „Ma már nem érvényes az a tétel, hogy egy tantárgy egy tudomány iskolai foglalata. Ennek a helyére az a tétel kerül, hogy a tantárgyak rendszere a tudományok rendszerének iskolai foglalata. […] Az anyanyelvi oktatás és nevelés egysége tehát az anyanyelvi óra, a többi óra és az iskolai tanítási órán kívüli tevékenység, sőt az iskolán kívüli művelődési és mindenfajta egyéb tevékenység egységét segíti elő."

Azaz a nyelvészet önmagában nem elegendő az anyanyelvi oktatás kellő megalapozására, mivel ahhoz szükséges pedagógiai elmélet és gyakorlat és még sok egyéb elméleti terület, a filozófiától a szociológián és a pszichológián át az irodalomtudomány stb. (Szépe 1976).

A Jászberényi Tanítóképző Intézet több oktatója (Nagy József, Gledura Lajos, Kopácsi Béla, Krasznay Ferenc) a 60-as években a gyakorlóiskolai nevelőkkel (Fábián Zoltánné, Gledura Lajosné, Hagyó Ernőné) közösen olvasásmetodikai kutatócsoportot hozott létre. A Fábián Zoltán vezetésével létrejött csoport célja az volt, hogy egy 4. osztályban a második félév valamennyi olvasásóráját megfigyelje, lejegyezze, s végül a teljes félévi munkát adott szempontból elemezze (74 óra jegyzőkönyve, 1800 oldal terjedelem) (Fábián 1960, 1967a, 1967b, 1967c, 1967d; Fábiánné 1967; Fábián–Nagy 1967a, 1967b; Gledura 1967a, 1967b,1967c; Hagyó 1967; Kopácsy 1967; Krasznay 1967; Nagy 1967). A vizsgálatok eredményeit *Az olvasástanítás összefüggő szakaszának tantárgypedagógiai vizsgálata* című tanulmánykötetben adták közzé (Fábián–Nagy 1967a). Ezt követően is rendszeresen vizsgálták az alsó tagozatos anyanyelvi tantárgyak szerepét, eredményességét (Nagy 1976b), s eredményesen munkálkodtak a „nevelésközpontú" anyanyelvi tantárgy-pedagógia rendszerbeli és több gyakorlati problémájának a megoldásán (Nagy 1974a). Kutatni kezdték a képességfejlesztés és személyiségformálás eredményes megvalósításához az arra alkalmas anyanyelvi műveltségtartalmakat, eszközöket (Fábián 1967e, 1968a, 1968b, 1968c; Gledura 1968a, 1968b; Kopácsy 1968; Hagyó 1969), ösztönözték a differenciált foglalkozásokat (Fábiánné 1967, 1968; Gledura 1969; Fábián 1968d, 1969a, 1969b, 1969c), a tanulói tevékenységek előtérbe helyezését (Fábián–Nagy 1968; Nagy J. 1978).

Továbbképzések keretében ismertették az eredményeket a pedagógusok körében. Így került sor 1969 nyarán két alkalommal is megrendezve egy egyhetes továbbképzésre a Jászberényi Tanítóképző Intézetben 120 szakmai munkaközösség-vezető részvételével (Kovács 1969). A tanfolyam központi témája a tanulók egész személyiségének fejlesztését szolgáló oktatási-nevelési-képzési eljárások harmonikus megvalósítása, valamint a tantárgy-pedagógiai szemlélet kialakítása volt. Az előadások azokat a korszerű pedagógiai elveket állították példaként, amelyben az oktatás-központúság helyébe a nevelés-központúság, a tanító-központúság helyébe a tanuló-központúság lép. A tanulói tevékenység megszervezésében központi helyet kaptak az önállóság kibontakoztatásának módszerei. Fábián Zoltán intézeti tanár előadásában kiemelte a tanulói tevékenység nevelő és fejlesztő hatását, a pedagógus vezető szerepét, az önállóság feltételeit, módszereit, lehetőségeit, s mindezeket az elméleteket egy 4. osztályos nyelvtan-helyesírás bemutatóóra csoportmunkáinak és csoportos foglalkozásainak keretében megtekinthették a résztvevők. A továbbképzés második nagy

témáját, a differenciált képzési eljárások kiválasztásának és alkalmazásának tantárgy-pedagógiai problémáit Simon András intézeti tanár és Gledura Lajos gyakorlóiskolai tanító tárta szintén gyakorlati bemutatóval együtt a hallgatóság elé. A didaktikai elvek korszerű értelmezése Tóth Gyula intézeti tanár előadásában, gyakorlati bemutatókkal szintén egy nagyon korszerű megújulást hozott az eddigi tanításról alkotott szemléletbe (Kovács 1969).

A vizsgálati eredmények egyértelműen bizonyították, hogy a didaktikai tételeknek a tantárgyi tartalmakhoz és jellegzetességekhez nem megfelelő mértékben igazított alkalmazása miatt túlsúlyba kerültek az órákon az öncélú készségképzések (írás, helyesírás, hangos olvasás), s ezáltal szétaprózódtak, széttagolódtak az anyanyelvi tantárgyak, anyanyelvi tevékenységek. Ennek eredményeként háttérbe szorultak olyan fontos anyanyelvi feladatok, mint a szövegértés, az olvasóvá nevelés, a beszédművelés, a beszédfejlesztés (Nagy 1976b).

Nagy J. kutatásai során 1969–1974 között több mint 1000 tanulói fogalmazás került elemzésre, ezek alapján kutatta a nyelvészeti feltárásukhoz legalkalmasabb módszereket. E vizsgálatok eredményezték azt a felismerést, hogy a tanulók írásbeli nyelvhasználatának értékei vagy hiányosságai élőbeszédük színvonalában gyökerezik. Az élőbeszéd kutatása, megítélése, fejlesztése tehát minden szempontból kikerülhetetlen az egységes anyanyelvi nevelés rendszerében: nyelvészeti szempontból éppúgy elemezni kell a 6–10 éves gyerekek beszédét, mint pedagógiai vagy pszichológiai szempontból (Nagy J. 1981b).

A kutatási eredmények alapján világossá vált, hogy az anyanyelvi nevelés korszerűsítésének kérdését más alapokra kell helyezni, a tanulók nevelése, személyiségformálása felől kell megközelíteni. Az általuk megfogalmazott integrált anyanyelvi nevelésnek, az anyanyelvi tantárgy-pedagógiának egyformán kell a neveléselmélet, a pedagógiai pszichológia, a fejlődéslélektan eredményeire alapozva egységet alkotnia. Egyensúly megteremtésére volt szükség a pedagógián belül (didaktika, neveléselmélet), a pedagógia és a pszichológia között, valamint mindezek és a nyelvtudomány között, figyelembe véve az irodalomtudomány alsó tagozatra is vonatkoztatható alapjait (Nagy 1976b).

A Jászberényi Tanítóképző Intézet korábban említett oktatói s a vizsgálatok elvégzésébe bekapcsolódó gyakorlóiskolai pedagógusok (Szabó Józsefné, Gledura Lajosné, Válik Lászlóné, Sárréti Istvánné) úttörők voltak az anyanyelvi nevelés korszerűsítésének megvalósítását célzó munkákban, de nem voltak egyedül. Az 1970 szeptemberében megtartott *V. Nevelésügyi Kongresszus* (Kelemen 2008) állást foglalt amellett, hogy az anyanyelvi nevelésnek a személyiség fejlesztését kell szolgálnia. A kongresszus anyagában olvashatjuk, hogy a didaktika fejlődési tendenciáihoz tartozik az oktatás és képzés kérdésének egyre inkább a nevelés, a *személyiségformálás* szemszögéből történő értékelése, vizsgálata és az eddigieknél távlatosabb (az egész személyiség programjába ágyazott) megoldása (Nagy 1975).

Hoffmann Ottó (1973) azt hangsúlyozta, hogy a feladatokat az anyanyelvi nevelés a jövőben csak integráltabb tantárgyi struktúrában és tantárgy-pedagógiai megalapozottsággal lesz képes megoldani. A legfontosabb feladatnak azt tartja, hogy az anyanyelvoktatási szemléletmódot megváltoztassák, mivel a pedagógusnak a tantárgyi ágazatokra mint egységekre kell tekintenie, tudnia kell, hogy az egyes részrendszerek miként függnek össze,

hogyan feltételezik egymást (Nagy 1975). A „módszertan" szó helyébe egyre sűrűbben a „tantárgy-pedagógia" megnevezés kerül (Szántó 1973).

1971–72-ben került sor a közoktatás szervezett felülvizsgálatára (Szende et al. 1976), 1972 áprilisában pedig a Magyar Nyelvtudományi Társaság Nyíregyházán *Anyanyelvünk az általános iskolában* címmel anyanyelvi konferenciát szervezett, ahol javaslatokat fogalmaztak meg az általános iskolai anyanyelvi képzés továbbfejlesztésére. Ennek szellemében rendezte meg a jászberényi intézmény 1973. november 19–20-án azt az *Országos anyanyelvi tantárgy-pedagógiai* tanácskozást (Nagy 1974a), amelynek célja volt mindazon kutatási eredmények bemutatása, amelyek ezen új elvekre épülő integrált anyanyelvi nevelési rendszer tartalmi kimunkálásának eredményein alapultak. A programban szerepelt komplex anyanyelvi bemutatóóra megtekintése, Fábián Zoltán *Az anyanyelvi tantárgy-pedagógia alapkérdései*, Nagy József *Az anyanyelvi nevelés megújítása az integráció útján* című előadásai, s főiskolai II. évfolyamos anyanyelvi tantárgy-pedagógiai szemináriumi óra is a részét képezte a napi programnak. A tanácskozás jelentőségét bizonyította valamennyi tanítóképző, tanárképző anyanyelvi szakmetodikusainak, Csoma Vilmos és Szende Aladár (Országos Pedagógiai Intézet, OPI) tudományos munkatársainak részvétele. Közben megjelent az 1973-as tanterv, amely csak a legégetőbb problémák enyhítésére hozott átmeneti megoldást (Nagy 1976b).

A tanítóképzők és a tanárképzők tanítói szakának anyanyelvi tantárgypedagógusai számára az Oktatási Minisztérium Pedagógusképző Osztálya 1975. december 11–12-én ismét országos tanácskozást szervezett a Jászberényi Tanítóképző Főiskolán (Nagy 1976a). Fábián Zoltán *Anyanyelvi nevelés, személyiségformálás a tantárgyi feladatok tükrében*, Nagy József pedig *Az integrált anyanyelvi nevelés tantárgy-pedagógiájának főbb összefüggései, problémái* címmel tartott vitaindító előadást. A tanácskozás egyetértett abban, hogy az anyanyelvi fejlesztés központi szerepe társadalmi igényeket jelez, hogy az anyanyelvi műveltség körébe tartozó ismeretek, készségek, képességek és alakuló személyi tulajdonságok döntő feltételei és eszközei az intenzívebb személyiségformálásnak, a nyelvhasználat pedig az anyanyelvi és más tantárgyi foglalkozások egyik legfontosabb tanulói tevékenységi formája. Ezért az új alsó tagozatos anyanyelvi tanterv megalkotásával párhuzamosan korszerűbb elméleti és szemléleti alapra kell helyezni, valamint rendszerében is újra kell alkotni az anyanyelvi nevelés metodikáját. Megfogalmazódott az az álláspont, hogy az anyanyelvi tanulmányok és tevékenységek integrálásának célja a személyiség minél sokoldalúbb fejlesztése. Feltétele egy olyan metodikai rendszer megalkotása, amely egységbe tudja ötvözni az anyanyelvi nevelést meghatározó szaktudományok (nyelvtudomány, irodalomtudomány, neveléstudomány, fejlődéslélektan) és a konkrét módszereket, eljárásokat megokoló határtudományok (például nyelvszociológia, pszicholingvisztika, pedagógiai pszichológia) eddig feltárt eredményeit. Ez az összefüggés rávilágít az új anyanyelvi tantárgy-pedagógiai rendszer megalkotásának nehézségeire, s jelzi, hogy a tantárgy-pedagógia megnevezés, a névcserén túl, lényegi, szemléleti változásokra utal. Jelentős előrelépésként értékelhető, hogy e tantárgy-pedagógiai rendszer egészét, fő rendező elvét (a személyiségformálás érdekében megvalósuló integrálás), kiemelt

feladatköreit (nyelvi nevelés, a beszéd és a kifejezőképesség tervszerű fejlesztése, olvasás és irodalmi nevelés) innovatív módon átstrukturálták. A tanácskozásnak jelentős szerepe volt a tanítóképző főiskolák anyanyelvi tantárgy-pedagógiai oktatásának egységesebb, gyorsabb ütemű fejlődésében (Nagy 1976a).

A 70-es évek elején jelentős, a magyarországi köznevelés fejlesztésére irányuló állásfoglalások születtek. A Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Bizottságának 1972. június 14–15-i ülése határozatot hozott az állami oktatás helyzetéről és fejlesztésének feladatairól. A matematika mellett az anyanyelvi oktatás korszerűsítése kiemelt feladatként szerepelt. Az ezt követő állami intézkedések a köznevelés jövőjének két időmetszetére vonatkoztak (Szépe 1981). Az első az „1978 után"-nal jelzett középtávú részleges oktatási reform, amely új tantervek és tankönyvek (tananyagok) bevezetését jelentette, míg a másik, a 90-es évekre tervezett nagyobb méretű oktatási reform. A két szint közötti kapcsolatot az akkor már közeli, 1978-as új tanterv jelentette, amelynek feladata volt a távolabbi fejlődési irány előkészítése. Ezen munkák összehangolására 1973 őszén a Magyar Tudományos Akadémia (MTA) létrehozta az Elnökségi Közoktatási Bizottságot. 1976-ra 3 évi munka eredményeként elkészült az ún. „fehér könyv", amely az iskola által az évszázad végére átadandó „műveltség" szerkezetét és tartalmát foglalta magában. Az MTA által irányított előkészítő munkálataiban mintegy 300-an vettek részt (óvónők, tanítók, tanárok, felsőoktatási oktatók, művészek, gyakorlati szakemberek, kutatók egészen az MTA elnökéig) (Szépe 1981). A döntés alapján 7 műveltségi-nevelési területre osztották fel a műveltségtartalmat:

1. nyelvi és kommunikációs nevelés;
2. matematikai nevelés;
3. természettudományos nevelés;
4. történelmi, társadalmi és politikai nevelés;
5. esztétikai nevelés;
6. szomatikus nevelés;
7. technikai nevelés.

A nyelvi és kommunikációs nevelés – valamennyi műveltségi területen nevelésalapozó jellege miatt – került az 1. helyre (Szépe 1981). A köznevelést megújító reformok tehát az 1976-ban kezdődő tervciklusban a *„műveltségtartalomban",* az 1981-ben kezdődőben a *tantárgyfejlesztésben*, az 1986-ban indulóban a *kutatás szervezésében* hoztak eredményeket. A kommunikáció nem külön feladat e szerint a felfogás szerint, hanem valamennyi részterületet átható, azokat összetartó szempont, az élőbeszéd és a kifejezőképesség iskolai rendszerének fontos összetevőjévé vált (Nagy 1974b).

Az *Anyanyelvi nevelés fejlesztése* című kutatásban részt vevő intézmények között szerepelt a Jászberényi Tanítóképző Főiskola Nyelvi és Irodalmi Tanszéke Nagy J. József tanszékvezető főiskolai tanár mint témafelelős vezetésével. A kutatásba bekapcsolódó intézmények voltak:

- a Kecskeméti Óvónőképző Intézet, Anyanyelvi Szakcsoport; témafelelős: Losoncz Mihályné szakcsoportvezető intézeti tanár;
- az MTA Nyelvtudományi Intézet, Strukturális és Alkalmazott Nyelvészeti Osztály; témafelelős: Szépe György tudományos osztályvezető;
- az Országos Oktatástechnikai Központ (Veszprém), Pedagógiai Főosztály; témafelelős: Zsolnai József főosztályvezető;
- az Országos Pedagógiai Intézet, Óvodai és Alsó tagozati Nevelési Osztály; témafelelős: Gosztonyi Jánosné osztályvezető;
- a Pécsi Tanárképző Főiskola, Magyar Nyelvi Tanszék; témafelelős: Temesi Mihály tanszékvezető főiskolai tanár;
- a Szombathelyi Tanárképző Főiskola különböző részlegei; összefogója: Orosz Sándor főigazgató-helyettes.

A témabizottságnak a témafelelősön kívül tagja volt Bánréti Zoltán tudományos munkatárs (MTA Nyelvtudományi Intézet), valamint Gergely János, a Pécsi Tanárképző Főiskola Magyar Nyelvi Tanszékének tanszékvezető főiskolai docense. A témabizottság elnöke Temesi Mihály volt. Mint a báziskutatóhely (MTA Nyelvtudományi Intézet) témafelelőse, Szépe György végezte a koordinátori feladatokat 1976 és 1980 között.

A 7 intézmény közül a Kecskeméti Óvónőképző Intézetben az óvodai anyanyelvi nevelés fejlesztésére irányuló kutatásokat fogták össze. Elsősorban az alsó tagozatra irányult a jászberényiek, a veszprémiek, valamint az OPI kutatási tevékenysége. Fontos volt, hogy az iskolatípusok határainak figyelembevétele mellett nem állítottak éles határokat az egyes típusok saját fő tevékenységi körét megelőző, illetőleg követő iskolai típusokra és osztályokra.

Jászberényben *A 6–10 éves tanulók élőbeszédének, szóbeli és írásbeli nyelvhasználatának mibenléte; a beszédfejlesztés hatékonyabb eljárásrendszerének kidolgozása* volt a fő kutatási terület. Veszprémben az Országos Oktatástechnikai Központ keretében végzett munkálat címe: *Nyelvi-irodalmi-kommunikációs nevelés* (1979 előtti címe: *Kommunikációkutatásra épülő tantárgyblokkos anyanyelvi kísérlet 6–10 éves tanulók körében),* amely kutatás eredményeinek gyakorlati megvalósításába a jászberényi gyakorlóiskola az elsők között kapcsolódott be (Szépe 1981).

A közoktatáspolitikai intézkedések tehát Jászberényben is további lökést adtak az anyanyelvi tantárgy-pedagógia kimunkálásához, az addig született kutatási eredmények adaptálásán túl az anyanyelvi nevelés tartalmát adó szaktudományok, a nyelvtudomány és az irodalomtudomány felismeréseinek szintetizálásához (Nagy J. 1978). Három feladatkörre irányult a Jászberényi Tanítóképző Főiskola és a gyakorlóiskola pedagógusainak figyelme:

1. a nyelvi nevelés kiszélesítése, a nyelvi (anyanyelvi) szemléletmód formálásának szakszerűbbé tétele;
2. az élőbeszéd és a kifejezőképesség rendszerszerűbb fejlesztése, az anyanyelvi nevelés egészébe való harmonikus beépítése;

3. az olvasási készség intenzívebb alakításával az önálló olvasás és az irodalom megszerettetése, a személyiségfejlesztés folyamatába való beillesztése (Nagy J. 1977b).

Komplex eljárásokra került a fókusz, ahol a tanulók anyanyelvi órákon az anyanyelv elemeivel (ismeretekkel, készségekkel, jártasságokkal, alakuló képességelemekkel), mégpedig az eddig elsajátított, minél több elemével oldhatják meg feladataikat (Nagy–Szabó 1973). Vizsgálati eredményeiket a Szolnok Megyei Pedagógus Továbbképző Intézet által kiadott *Az anyanyelvi nevelés gazdagításáért* című tanulmánykötetben tették közzé (Nagy J. 1977a). 1975-re közös munkával az intézmény oktatói megalkottak egy személyiségfejlesztést célba vevő, integrált rendszerben gondolkodó anyanyelvi tantárgy-pedagógiát. Elgondolásaikat már egyértelműen az anyanyelvi tantárgy-pedagógia talaján fogalmazták meg (Doboss 1977; Farkas 1977; Fábián 1977a, 1977b; Fábiánné 1977, 1978; Gledura 1977; Horgosi 1977; Nagy J. 1977b, 1977c). Munkáik és elgondolásaik kísérleti műhelye volt a Jászberényi Tanítóképző Főiskola Gyakorló Általános Iskolájának segítő munkatársainak, tanítóinak közössége. Mindemellett részeseivé váltak a munkának az intézmény hallgatói is, akik első kézből vehették át a kutatási elgondolásokat, sőt 1970-től részt is vettek a kutatásokban. Ezeknek a kutatásoknak volt e tanulmány szerzője is közvetlen hallgatói résztvevője.

Az anyanyelvi tantárgy-pedagógia ezen rövid idő ellenére meglehetősen sok új feladatot tűzött ki célul maga elé, amelynek elsősorban fő szemléletbeli vonásait kell kiemelni:

> „Az anyanyelvi nevelésnek ez az új elmélete olyan gyakorlati munkát kezdeményez, amely gyakorlat a tanulók személyiségének sokrétű fejlesztésére törekszik, s e célnak rendeli alá minden speciális tantárgyi feladatmegoldást. A személyiségfejlesztés érdekében igyekszik feltárni az arra legalkalmasabb anyanyelvi/nyelvi és irodalmi műveltségtartalmakat, eszközöket és tevékenységformákat. Ezeket egységes rendszerben szemléli és működteti. A személyiségformálást elsősorban a tanulók képességeinek fejlesztésével igyekszik elősegíteni. A képességeket a legmegfelelőbb anyanyelvi tevékenységek végeztetésével fejleszti. Vagyis az új anyanyelvi nevelést tevékenységközpontú szemléletmód jellemzi. Az új tanterv értelmezésében a tanulók meglevő anyanyelvi tudására alapoz a fejlesztő munka során, de tudatosan vállalja a gyermekek anyanyelvi tudásának, nyelvhasználatának továbbfejlesztését" (Nagy J. 1978: o. n.).

A nyelvtudomány ráirányította a figyelmet a gyermekek anyanyelvi tudásának vizsgálatára, értékeire és hiányaira (Zsolnai 1978; Bánréti 1979), a gyermekek nyelvtudása közötti különbségekre s a családok nyelvhasználata közötti különbségekre is (Nagy J. 1978).

1975 után a kutatások az anyanyelvi tantárgy-pedagógia kérdéseinek elméletileg igényesebb megoldására irányultak. E témakörben vállalta a Jászberényi Tanítóképző Főiskola az alsó tagozatos tankönyvek írását, tantárgy-pedagógiai javaslatok publikálását, pedagógusok továbbképzési fórumain való szerepet. A kutatómunkák eredményei alapján egyre inkább beigazolódott, hogy az anyanyelvi nevelés leginkább integráló tényezője a gyermekek

élőbeszéde, mert ennek fejlettsége vagy fogyatékosságai befolyásolják a többi nyelvhasználati tevékenység sikeres végzését vagy megtanulását.

1976. április 22–23-án a Debreceni Tanítóképző Intézet a tanítóképzők és az óvónőképző intézetek számára szervezett egy tudományos ülést, amelynek az volt a célja, hogy összegezzék és megismertessék az óvodai és az általános iskolai tantárgyi munkák legfontosabb összefüggéseit, az intézményekben folyó pedagógiai és tantárgy-pedagógiai kutatások eredményeit. A Jászberényi Tanítóképző Főiskolán folyó kutatás kapcsán Nagy József arról számolt be, hogy az integrált anyanyelvi nevelés rendszerének kimunkálása, az új szemléletű anyanyelvi tantárgy-pedagógia megalkotása érdekében folyik a munka. Beszámolt arról, hogy elkészült az alsó tagozatos integrált anyanyelvi nevelés tantárgy-pedagógiájának elméleti kérdéseit és metodikai rendszerét rendszerbe foglaló *Anyanyelvi tantárgypedagógia* című jegyzet (Nagy et al. 1976b). A tantárgy-pedagógiai jegyzet megjelenésének fontossága mellett kiemelte, hogy a kutatások összefüggései azt bizonyították, hogy az óvodában és az általános iskola alsó tagozatában az anyanyelv-elsajátításnak egységesnek és töretlennek kell lennie (Nagy 1976b). Az *Anyanyelvi tantárgypedagógia* című jegyzet új szemléleti alapra helyezte az általános iskola alsó tagozatában folyó anyanyelvi nevelést. Azt a nézetet vallotta, hogy az alsó tagozatos gyermekek anyanyelvi tevékenységének szervezése, irányítása elsősorban nevelés, személyiségformálás, s ennek egyetlen járható útja az egységes, integrált anyanyelvi nevelés (Nagy J. 1996). Az új szemléletet tükröző jegyzet a tanítóképző intézetek egységes jegyzete lett, amelyet évente felülvizsgáltak, fejlesztettek, s évről évre ismételten kiadtak. Ehhez a fejlesztéshez a legalkalmasabb anyanyelvi tartalmak és eszközök felkutatására volt szükség. Tisztázni kellett a személyiségformálásban a nyelvi és irodalmi nevelés szerepét, s meg kellett fogalmazni az ebből adódó következtetéseket és feladatokat. Ezek a felismerések alakították ki 1976 nyarára az anyanyelvi nevelés 2 éves intenzív továbbképzésének programját. Ennek a lényege az volt, hogy – a korábbi Tanítók Nyári Akadémiájának rendezvényei helyett, ahol csak „mindenből keveset" tudtak nyújtani a pedagógusoknak – csak az anyanyelvi nevelés kérdéseivel foglalkoztak egy-egy hetes intenzív tanfolyamon 1976 és 1977 nyarán. A főiskola részéről a Nyelvi és Irodalmi Tanszék tagjai (anyanyelvi tantárgy-pedagógia, nyelvészet, irodalom) mellett részesei voltak a továbbképzésnek a Neveléstudományi Tanszék tagjai és a gyakorlóiskolák nevelői is (Nagy J. 1980).

Az 1978-as tanterv megfogalmazásában is az 1–4. osztályban a tanulók már meglevő nyelvi tudásának, nyelvhasználatának a továbbfejlesztését, az olvasás, a szóbeli és írásos nyelvhasználatának tervszerű alakítását tűzte ki az anyanyelv tanításának céljául az irodalmi művek olvastatásával, megértetésével, elemeztetésével, hogy a gyermekek személyiségének a gazdagítását valósítsa meg az olvasás és írás eszközhasználatával (Nagy J. 1979a; Végh 1985). Nagy J. József (1979a), akinek jelentős szerepe volt a tanterv megszületésében, kiemeli, hogy az általános iskola alsó tagozatán a tanterv nem a nyelv megismerésére, hanem a nyelv használatára helyezi a hangsúlyt (Nagy 1988). A nyelvi ismeretek (nyelvtan, nyelvhelyesség, helyesírás stb.) tanításának csak a nyelvi tudás elmélyítése lehet a célja (Nagy J. 1988). A cél, hogy a nyelvről és a nyelvhasználatról szerzett ismeretek, az anyanyelvi tudás szervesen

épüljön be a tanulók mindennapos nyelvhasználatába. Az új tantervben az anyanyelvi nevelés középpontjába a tanulók személyiségének sokoldalú formálása és az anyanyelvi nevelés egységesítése, integrálása került (Gledura–Nagy J. 1977).

3. Az 1975–1980 közötti kutatások

Az 1975-ig feltárt nyelvhasználati adattömeg első vizsgálati eredményei további kutatásra ösztönözték az oktatókat, a gyermeknyelv-kutatásokat kiterjesztették a 6–7 éves korra is. 1975 szeptemberében a Jászberényi Tanítóképző Főiskola Gyakorló Általános Iskolájában – tantárgy-pedagógiai kutatásokat folytatandó *Tervszerű beszédfejlesztés az 1–4. osztályban* címmel – kísérleti beszédfejlesztést indítottak az egyik 1. osztályban, majd a kísérletek 1979-ig 4 éven keresztül folytak (Nagy J. 1981b).

1975-től folyamatosan vizsgálták a kísérletbe bevont tanulók iskolaérettségét, fejlődésük más mutatóit, családi és szociális helyzetüket, az osztály közösségében elfoglalt helyüket, beszédfejlődésüket stb. (Nagy J. 1981b) Kutatásaik gyakorlati eredményei között ki kell emelni az iskolai anyanyelvi nevelés céljának, tartalmának, tananyag- és eszközrendszerének a fejlesztését, az anyanyelvi nevelés stratégiájának tudományosabb megalapozását (Farkas 1976; Fábián 1976) és az alsó tagozatos pedagógusok továbbképzésének folyamatosságát.

Az általános iskola új tanterve szükségessé tette a teljes tankönyvcsaládok megújítását is. A 2. osztályos *Olvasókönyv és Olvasási munkafüzet* (Fábián 1971; Fábián–Fábiánné 1972, 1973a, 1973b; Fábiánné et al. 1979, 1985, 1987) elkészülése is a jászberényi oktatók, elsősorban Fábiánné Kocsis Lenke főiskolai docens és Fábián Zoltán főigazgató munkáját dicséri. A célkitűzés az volt, hogy a nevelő jól megtervezve, a diákok meglévő nyelvtudására alapozva fejlessze tovább az olvasás, szó- és írásos nyelvhasználatot. A tankönyv 1979. július végén jelent meg az 1979/1980-as tanév kezdéséhez. A tankönyv és munkafüzet lényeges jellemzője, hogy a hagyományoktól eltérően megtörik az „olvasókönyv-centrikus" anyanyelvi nevelés egyeduralma, értelmes néma olvasásra, önálló szövegfeldolgozásra, tanulói munkára épül (Higl 1979). Az olvasókönyv irodalmi jellegű, nem munkáltató tankönyv, így fokozott szerep jut a feladatlapnak, a munkafüzetnek s a tanító irányító tevékenységének. A munkafüzet komplex hatásokra törekszik (Fábián 1979).

Kiemelendő az *Anyanyelvünk 3. és 4. osztályos általános iskolai tankönyvek* (Békésiné–Nagy J. 1979; Nagy J. 1979b, 1986, 1987) és az *Anyanyelvi feladatgyűjtemények* megalkotása (S. Kis–Nagy J. 1984; Nagy J. 1985) és a tanítóképző főiskolák hallgatói számára megújult *Anyanyelvi tantárgypedagógia* című jegyzet (Nagy J. 1996).

Az említett szakemberek, pedagógusok részt vettek a tanítóképző főiskolák számára készült *Magyar nyelv* tantárgy tantervi struktúrájának és programjának a kialakításában. Jelentős szerepet vállaltak *A nyelvi nevelés ismeret- és tevékenységrendszerének egyik lehetséges modellje az óvodától a középiskola kezdetéig* című tantervi tervezet megalkotásában (Nagy J. 1981b). 1976–1980 között elsősorban tényfeltárás történt. A gyakorlóiskolai tanulók körében rögzített, több mint 100 ezer szót meghaladó élőbeszédnek a szótározási

munkálatai befejeződtek. Emellett a tényfeltáráson túl folytatódott a 8–10 éves tanulók nyelvhasználati jellemzőinek a vizsgálata (Nagy J. 1981a, 1981b, 1981c, 1981d). Horváthné Kispéter Zsuzsanna a Nyelvi és Irodalmi Tanszék tagjaként 1978-tól bekapcsolódott a spontán beszéd akusztikai jellemzői kiejtésbeli törvényszerűségeinek vizsgálatába (1981a, 1981b). A Nyelvi és Irodalmi Tanszék oktatói által elkezdett vizsgálatokat Gledura Lajos (1981) vitte tovább, aki a nagycsoportos óvodások körében azt vizsgálta, hogyan lehet kedvezőbb feltételeket teremteni az óvodában az iskolai anyanyelvi nevelés számára (Nagy J. 1981f).

A Jászberényi Tanítóképző Főiskola és a Szolnok Megyei Pedagógus Továbbképző Intézet és Filmtár kiadványok megjelentetésével egyszerre több feladatot látott el. Egyrészt a Jászberényben folyó, hosszabb távú kutatásnak lezáruló középtávú időszakát mutatta be, amely aztán továbbképzési anyagként szolgált az általános iskola alsó tagozatában tanító pedagógusok számára. A jászberényiek vállalták, hogy a saját kutatásaik bemutatása mellett helyet biztosítanak egyéb, alsó tagozatra irányuló munkálatoknak is (Szépe 1981). Számtalan előadás, továbbképzés, nyári egyetem keretében (Eger, Gyöngyös, Kecskemét, Pécs, Szeged, Szolnok) készítették fel a pedagógusokat a kutatási eredmények gyakorlati hasznosítására (Fábián 1981).

Az egyes kutatások munkamegosztásban végezték el ezeket a feladatokat, egymást bizonyos szempontból kiegészítve. A cél az volt, hogy a 80-as évekre közeledjenek egymáshoz a különböző megközelítések, s 1985-ig egy olyan integrált kutatást zárhassanak, amely egységes alternatív, kísérletileg is kipróbált tantervet készít a 90-es évek számára (Szépe 1981).

4. Az alternatív programok megjelenése

A 80-as évek 2. felében megjelenő alternatív programok, különböző kísérletek újabb lendületet adtak az anyanyelv korszerűsítéséért folytatott munkának. Zsolnai József *Nyelvi-irodalmi-kommunikációs* (NYIK) programja és a Bánréti Zoltán által vezetett *Nyelvtan-kommunikáció-irodalom* tizenéveseknek szóló program volt ezek között a legjelentősebb.

A 90-es években az anyanyelvi oktatással kapcsolatos tankönyvek expanziója is megjelenik, illetve a tankönyvkiadók sokasodása volt a jellemző, amely óriási választékot kínált a tanárok számára, bár a tankönyvpiac liberalizálása több esetben kaotikus állapotokat is szült (Kerber 2002).

A Budapesti Tanítóképző Főiskolán 1992-ben rendezett országos konferencia is az anyanyelvi tantárgy-pedagógia sok, újabb tisztázásra váró kérdésével foglalkozott. Nagy J. József előadásában hangsúlyozta, hogy:

> „az anyanyelvi nevelés és tantárgypedagógiája megújításának ma nincs egységes stratégiája. Vannak alternatívák, de nem tudjuk, hogy közülük melyik igazolhatók tudományos módszerekkel, s melyek nevezhetők inkább csak metodikai próbálkozásoknak. Minden új kezdeményezéstől el kell várnunk, hogy igazát

mielőbb tudományos módszerekkel bizonyítsa. E téren igen sok még a hiányosság az anyanyelvi tantárgypedagógiában" (Nagy J. 1992: o. n.).

5. Záró gondolatok

Az ebben a tanulmányban bemutatott kutatások óta évtizedek teltek el. Azonban azok a törekvések, amelyek a személyiségfejlesztést, az anyanyelvi oktatás integrációját szorgalmazták, a mai felgyorsult világunkban még inkább fontos szerepet kapnak. A jelenkori közoktatás egyik kulcskérdése a nyelvi, kommunikációs kompetenciák olyan szintű elsajátíttatása, amely az életbeli sikeres boldogulás elengedhetetlen feltétele. A Nemzeti alaptanterv (NAT 2012, 2020) és kerettantervei kulcskompetenciaként kezelik az anyanyelvi kommunikációt (G. Gödény–Koósné 2008).

Az állandó változásra való felkészülés, a változásokhoz való alkalmazkodás képessége a jövőbeli munkaerőpiac alapkövetelménye (Lovászy 2020). Az élménypedagógia, a szociális kompetenciák fejlesztésén túl a kognitív fejlődést is elősegítő kooperatív tanulás, a drámapedagógia határtalan lehetőségeinek a kiaknázása mind-mind a 21. század feladata.

Bízom benne, hogy az utánam következő generáció is be tud majd számolni olyan intézményünkben folyó kutatásokról, amelyek elősegítik a következő nemzedék anyanyelvi nevelését.

Még egyszer megköszönöm a szervezőknek, hogy az Eszterházy Károly Katolikus Egyetem Jászberényi Campust választották a jelen konferencia helyszínéül, kívánom az elkövetkező két napra a sokszínű kutatások termékeny, jövőbe mutató párbeszédét! Kívánok mindenkinek nagyon kellemes jászberényi tartózkodást!

Irodalom

Bánréti Zoltán 1979. *Gyerek és anyanyelv.* Budapest: Tankönyvkiadó.

Békésiné Fejes Katalin – Nagy J. József 1979. *Anyanyelvünk I. az általános iskola 3. osztálya számára.* Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó.

Bellyei László – Fábián Zoltán – Gledura Lajos – Nagy József 1975. *Anyanyelvi tantárgypedagógia*. Budapest: Tankönyvkiadó.

Bolla Katalin 1998. *Magyar nyelvész pályaképek és önvallomások 45. Szende Aladár*. Budapest: ELTE Fonetikai Tanszék.

Doboss Gyula 1977. Elvek és eljárások a szépirodalmi olvasmányok feldolgozásában. In Nagy J. József (szerk.): *Az anyanyelvi nevelés gazdagításáért*. Szolnok: Pedagógus Továbbképző Intézet. 55–62.

Fábián Zoltán – Fábián Zoltánné 1972. *Olvasási munkafüzet az általános iskolák összevont 1–4. osztályú tanulócsoportjainak harmadik osztálya számára III.* Budapest: Tankönyvkiadó.

Fábián Zoltán – Fábián Zoltánné 1973a. *Olvasási munkafüzet az általános iskolák összevont 1–4. osztályú tanulócsoportjainak negyedik osztálya számára I.* Budapest: Tankönyvkiadó.

Fábián Zoltán – Fábián Zoltánné 1973b. *Olvasási munkafüzet az általános iskolák összevont 1–4. osztályú tanulócsoportjainak negyedik osztálya számára II.* Budapest: Tankönyvkiadó.
Fábián Zoltán – Nagy József (szerk.) 1967a. *Az olvasástanítás összefüggő szakaszának tantárgypedagógiai vizsgálata. Az általános iskola 4. osztályában.* Jászberény: Tanítóképző Intézet.
Fábián Zoltán – Nagy József (szerk.) 1968. *A korszerű olvasástanításért. Tantárgypedagógiai tanulmányok*. Jászberény: Szolnok Megyei Tanács V. B. Művelődésügyi Osztálya.
Fábián Zoltán – Nagy József 1967b. A vizsgálatok módszereiről. In Fábián Zoltán – Nagy József (szerk.): *Az olvasástanítás összefüggő szakaszának tantárgypedagógiai vizsgálata. Az általános iskola 4. osztályában.* Jászberény: Tanítóképző Intézet. 19–28.
Fábián Zoltán 1960. Az olvasás gyakorlásának oktatás-lélektani elemzése. *Köznevelés* 16: 749–751.
Fábián Zoltán 1967a. Az olvasástanítás feladatainak tantárgypedagógiai problémáiról. In Fábián Zoltán – Nagy József (szerk.): *Az olvasástanítás összefüggő szakaszának tantárgypedagógiai vizsgálata. Az általános iskola 4. osztályában*. Jászberény: Tanítóképző Intézet. 5–17.
Fábián Zoltán 1967b. A vizsgált órák szerkezeti sajátosságairól. In Fábián Zoltán – Nagy József (szerk.): *Az olvasástanítás összefüggő szakaszának tantárgypedagógiai vizsgálata. Az általános iskola 4. osztályában*. Jászberény: Tanítóképző Intézet. 113–122.
Fábián Zoltán 1967c. A tanulók egyéni tevékenységének jellegzetességei a félévi munkában. In Fábián Zoltán – Nagy József (szerk.): *Az olvasástanítás összefüggő szakaszának tantárgypedagógiai vizsgálata. Az általános iskola 4. osztályában.* Jászberény: Tanítóképző Intézet. 123–137.
Fábián Zoltán 1967d. Olvasás-gyakorlási módok és változatok a 4. osztályban. In Fábián Zoltán – Nagy József (szerk.): *Az olvasástanítás összefüggő szakaszának tantárgypedagógiai vizsgálata. Az általános iskola 4. osztályában*. Jászberény: Tanítóképző Intézet. 211–228.
Fábián Zoltán 1967e. Az alsó tagozati készségképző munka lélektani problémáinak áttekintése. In Fábián Zoltán – Csáki Imre – Kovács Katalin – Szerencsi Sándor – Vörös Ilona – Csoma Vilmos – Povázsay László (szerk.): *A jártasságok és készségek fejlesztése az általános iskola 1–4. osztályában*. Budapest: Tankönyvkiadó. 16–30.
Fábián Zoltán 1968a. Az olvasás-gyakorlás tantárgypedagógiai problémáiról. *Módszertani Közlemények* 8: 95–98.
Fábián Zoltán 1968b. Az olvasási gyakorlatok megválasztásáról. *Módszertani Közlemények* 3: 146–149.
Fábián Zoltán 1968c. Az olvasástanítás további korszerűsítésének kérdéseiről. In Fábián Zoltán – Nagy József (szerk.): *A korszerű olvasástanításért. Tantárgypedagógiai tanulmányok.* Jászberény: Szolnok Megyei Tanács V. B. Művelődésügyi Osztálya. 5–11.
Fábián Zoltán 1968d. Önálló munkaformák az alsótagozati órákon. *Pedagógiai Szemle* 10:1.
Fábián Zoltán 1969a. A tanulói önállóságról. *A Tanító* 8: 12–14.
Fábián Zoltán 1969b. A pedagógiai vezetés korszerű értelmezése. *A Tanító* 9: 16–18.

Fábián Zoltán 1969c. Az önállóság fejlesztésének lehetőségei „hagyományos" eljárásokkal és új módszerekkel. *A Tanító* 10: 17–19.
Fábián Zoltán 1971. Az olvasástanítás új eszköze: a munkafüzet. *A Tanító* 12: 18–20.
Fábián Zoltán 1976. Az elméleti és a gyakorlati képzés koordinálása az iskolai gyakorlatban. *Pedagógusképzés* 1: 13–27.
Fábián Zoltán 1977a. A beszéd és olvasás együttes fejlesztéséről. In Nagy J. József (szerk.): *Az anyanyelvi nevelés gazdagításáért.* Szolnok: Pedagógus Továbbképző Intézet. 32–43.
Fábián Zoltán 1977b. Az anyanyelvtanítás személyiségformáló szerepe. *A Tanító* 1: 4–5.
Fábián Zoltán 1979. Olvasási munkafüzet. Az összevont tanulócsoportok 2. osztályainak. *A Tanító* 4: 19–21.
Fábián Zoltán 1980. Az olvasási képességek fejlesztése. *Szegedi Pedagógiai Nyári Egyetem 18.* Szeged. 294–315.
Fábián Zoltánné 1967. Önállóságra nevelés az olvasásórákon. In Fábián Zoltán – Nagy József (szerk.): *Az olvasástanítás összefüggő szakaszának tantárgypedagógiai vizsgálata. Az általános iskola 4. osztályában*. Jászberény: Tanítóképző Intézet. 139–158.
Fábián Zoltánné 1968. Olvasmányok önálló feldolgozása a 4. osztályban. In Fábián Zoltán – Nagy József (szerk.): *A korszerű olvasástanításért. Tantárgypedagógiai tanulmányok*. Jászberény: Tanítóképző Intézet. 55–81.
Fábiánné Kocsis Lenke 1977. Az olvasástanítás lehetőségei a tanulók erkölcsi nevelésében. In Nagy J. József (szerk.): *Az anyanyelvi nevelés gazdagításáért.* Szolnok: Pedagógus Továbbképző Intézet. 63–77.
Fábiánné Kocsis Lenke – Fábián Zoltán – Csulák Mihály – Varga Domokos 1979. *Olvasási munkafüzet az összevont 1–4. osztályú tanulócsoportok 2. osztálya számára I.* Budapest: Tankönyvkiadó.
Fábiánné Kocsis Lenke – Fábián Zoltán – Csulák Mihály – Varga Domokos 1985. *Olvasási munkafüzet az összevont 1–4. osztályú tanulócsoportok 2. osztálya számára II.* Budapest: Tankönyvkiadó.
Farkas Ferenc 1976. Anyanyelvi nevelés és tanítóképzés. *Pedagógusképzés* 1: 90–96.
Farkas Ferenc 1977. A szövegelemzés és lehetőségei az alsó tagozatos anyanyelvi nevelésben. In Nagy J. József (szerk.): *Az anyanyelvi nevelés gazdagításáért.* Szolnok: Pedagógus Továbbképző Intézet. 46–54.
Farkas Ferenc 1978. A tanítóképző főiskolán folyó anyanyelvi nevelés néhány problémája. *Pedagógusképzés* 3: 21–26.
G. Gődény Andrea – Koósné Sinkó Judit: A nyelvhasználat fejlesztése komplex anyanyelv-pedagógiai módszerekkel a melléknevek gyakorlása közben. *Anyanyelv-pedagógia* 1/3–4. https://www.anyanyelv-pedagogia.hu/cikkek.php?id=136 (2022. 01. 03.)
Gledura Lajos 1967a. Az írástanulás motívumainak fejlődése és szerepe az íráskészség kialakulásában. In Faragó László – Kis Jenő – Tihanyi Andor (szerk.): *A jártasságok és készségek fejlesztése az általános iskola 1–4. osztályában. Tapasztalatgyűjtemény.* Budapest: Tankönyvkiadó. 125–143.

Gledura Lajos 1967b. A tanulók tipikus olvasási hibái és azok okai. In Fábián Zoltán – Nagy József (szerk.): *Az olvasástanítás összefüggő szakaszának tantárgypedagógiai vizsgálata. Az általános iskola 4. osztályában*. Jászberény: Tanítóképző Intézet. 175–202.

Gledura Lajos 1967c. Az olvasási készségképzés néhány problémájáról és feladatáról. In Fábián Zoltán – Nagy József (szerk.): *Az olvasástanítás összefüggő szakaszának tantárgypedagógiai vizsgálata. Az általános iskola 4. osztályában*. Jászberény: Tanítóképző Intézet. 203–210.

Gledura Lajos 1968a. Az olvasási hibák eredetéről. In Fábián Zoltán – Nagy József (szerk.): *A korszerű olvasástanításért. Tantárgypedagógiai tanulmányok*. Jászberény: Tanítóképző Intézet. 83–93.

Gledura Lajos 1968b. Az olvasási hibák megelőzésének néhány feltétele. In Fábián Zoltán – Nagy József (szerk.): *A korszerű olvasástanításért. Tantárgypedagógiai tanulmányok.* Jászberény: Tanítóképző Intézet. 95–105.

Gledura Lajos 1973. A tantervi követelmények értelmezéséről. *A Tanító* 11: 6–8.

Gledura Lajos 1977. Vizuális nevelés az anyanyelvi órákon. In Nagy J. József (szerk.): *Az anyanyelvi nevelés gazdagításáért.* Szolnok: Pedagógus Továbbképző Intézet. 78–87.

Gledura Lajos 1981. „Olvasás az óvodában". In Nagy J. József (szerk.): *Vizsgálatok az alsó tagozatos anyanyelvi nevelés gazdagítása érdekében.* Jászberény: Jászberényi Tanítóképző Főiskola – Szolnok Megyei Pedagógus Továbbképző Intézet és Filmtár. 128–137.

Gledura Lajos. 1969. A csoportfoglalkozások előkészítéséről. *A Tanító* 6–7: 57–59.

Gledura Lajosné – Nagy J. József 1977. Integrált anyanyelvi órák az első osztályban. *Módszertani Közlemények* 4: 230–234.

Hagyó Ernőné 1967. A mondatalkotás és mondatszerkesztés problémáiról a tanulók féléves beszédtevékenysége tükrében. In Fábián Zoltán – Nagy József (szerk.): *Az olvasástanítás összefüggő szakaszának tantárgypedagógiai vizsgálata. Az általános iskola 4. osztályában.* Jászberény: Tanítóképző Intézet. 159–174.

Hagyó Ernőné 1969. A tő- és bővített mondat programozott tanítása. *A Tanító* 6–7: 55–56.

Higl Lászlóné 1979. A 2. osztályos új Olvasókönyvről és Olvasási feladatlapokról. *A Tanító* 4: 16–18.

Hoffmann Ottó 1973. Az anyanyelvi nevelés tantárgypedagógiai alapelvei. *Pedagógiai Szemle* XXIII: 824–831.

Horgosi Ödön 1977. Anyanyelvi nevelés – idegen nyelvi nevelés az alsó tagozatban. In Nagy J. József (szerk.): *Az anyanyelvi nevelés gazdagításáért*. Szolnok: Pedagógus Továbbképző Intézet. 88–101.

Horváthné Kispéter Zsuzsanna 1981a. A helyes fonémaejtés tanításának szükségessége a helyesírás szempontjából. In Nagy J. József (szerk.): *Vizsgálatok az alsó tagozatos anyanyelvi nevelés gazdagítása érdekében.* Jászberény: Jászberényi Tanítóképző Főiskola – Szolnok Megyei Pedagógus Továbbképző Intézet és Filmtár. 116–127.

Horváthné Kispéter Zsuzsanna 1981b. A beszédhangok időtartama és ritmus összefüggései a beszédművelés oktatásában. In Nagy J. József (szerk.): *Vizsgálatok az alsó tagozatos*

anyanyelvi nevelés gazdagítása érdekében. Jászberény: Jászberényi Tanítóképző Főiskola – Szolnok Megyei Pedagógus Továbbképző Intézet és Filmtár. 105–115.

Kelemen Elemér 2008. A magyar nevelésügyi kongresszusok története. Új Pedagógiai Szemle 58/2: 76–85.

Kerber Zoltán 2002. A magyar nyelv és irodalom tantárgy helyzete az ezredfordulón. Új Pedagógiai Szemle 52/10: 45–61.

Kopácsy Béla 1967. A gondolkodásfejlesztés néhány sajátossága az olvasástanításban. In Fábián Zoltán – Nagy József (szerk.): *Az olvasástanítás összefüggő szakaszának tantárgypedagógiai vizsgálata. Az általános iskola 4. osztályában.* Jászberény: Tanítóképző Intézet. 29–53.

Kopácsy Béla 1968. A fogalmak fejlesztésének sajátosságai az olvasástanításban. In Fábián Zoltán – Nagy József (szerk.): *A korszerű olvasástanításért. Tantárgypedagógiai tanulmányok*. Jászberény: Tanítóképző Intézet. 21–36.

Kovács Sándorné 1969. Továbbképzés Szolnok megyében. *A Tanító* 8: 11–12.

Krasznay Ferenc 1967. A tanulók iskolán kívül szerzett információinak, élményeinek jelentkezése az olvasásórákon. In Fábián Zoltán – Nagy József (szerk.): *Az olvasástanítás összefüggő szakaszának tantárgypedagógiai vizsgálata. Az általános iskola 4. osztályában.* Jászberény: Tanítóképző Intézet. 59–74.

Lovászy László Gábor 2020. A jövő munkahelye – a munka jövője. *Új Munkaügyi Szemle* 2: 2–13.

Magyar Közlöny (2012). 110/2012. (VI. 4.) Korm. rendelet A Nemzeti alaptanterv kiadásáról, bevezetéséről és alkalmazásáról, 10635–10847.

Nagy J. József (szerk.) 1977a. *Az anyanyelvi nevelés gazdagításáért*. Szolnok: Pedagógus Továbbképző Intézet.

Nagy J. József 1977b. Előszó. In Nagy J. József (szerk.): *Az anyanyelvi nevelés gazdagításáért.* Szolnok: Pedagógus Továbbképző Intézet. 3–4.

Nagy J. József 1977c. A beszédfejlesztés gazdagításának lehetőségei és módszerei az alsó tagozaton. In Nagy J. József (szerk.): *Az anyanyelvi nevelés gazdagításáért.* Szolnok: Pedagógus Továbbképző Intézet. 5–31.

Nagy J. József 1978. Az anyanyelvi tantárgypedagógia fejlődése, megoldott és megoldatlan kérdései a tanítóképzésben. In Baráz Miklósné (szerk.): *A Tanítóképzés évfordulói.* Kecskemét: Oktatási Minisztérium – Kecskeméti Óvónőképző Intézet. 114–126.

Nagy J. József 1979a. *A nyelvi nevelés tantárgypedagógiájának főbb nyelvtudományi összefüggései. Tantárgyi és Tantárgypedagógiai Kutatások.* Baja: Művelődési Minisztérium. 23–34.

Nagy J. József 1979b. *Anyanyelvünk II. Általános iskola 3. osztály.* Budapest: Tankönyvkiadó.

Nagy J. József 1980. Szerkesztői előszó. In Nagy J. József (szerk.): *Tanítók az anyanyelvi nevelés megújításáért.* Jászberény: Pedagógus Továbbképző Intézet és Filmtár. 1–12.

Nagy J. József 1981a. A 8-10 éves tanulók szókincsének és szóhasználatának főbb gyakorisági jellemzői. In Nagy J. József (szerk.): *Vizsgálatok az alsó tagozatos anyanyelvi nevelés*

gazdagítása érdekében. Jászberény: Jászberényi Tanítóképző Főiskola – Szolnok Megyei Pedagógus Továbbképző Intézet és Filmtár. 35–59.

Nagy J. József 1981b. A kutatás célja, tartalma és módszerei. In Nagy J. József (szerk.): *Vizsgálatok az alsó tagozatos anyanyelvi nevelés gazdagítása érdekében.* Jászberény: Jászberényi Tanítóképző Főiskola – Szolnok Megyei Pedagógus Továbbképző Intézet és Filmtár. 23–34.

Nagy J. József 1981c. A nyelvi szerkezetalkotás kutatásának a lehetőségei a 6-10 éves gyerekek nyelvhasználatában. In Nagy J. József (szerk.): *Vizsgálatok az alsó tagozatos anyanyelvi nevelés gazdagítása érdekében.* Jászberény: Jászberényi Tanítóképző Főiskola – Szolnok Megyei Pedagógus Továbbképző Intézet és Filmtár. 86–104.

Nagy J. József 1981d. A szófajok gyakorisági jellemzői a 8-10 éves tanulók nyelvhasználatában. In Nagy J. József (szerk.): *Vizsgálatok az alsó tagozatos anyanyelvi nevelés gazdagítása érdekében.* Jászberény: Jászberényi Tanítóképző Főiskola – Szolnok Megyei Pedagógus Továbbképző Intézet és Filmtár. 53–85.

Nagy J. József 1981f. Tervszerű beszédfejlesztés az 1-4. osztályban. In Nagy J. József (szerk.): *Vizsgálatok az alsó tagozatos anyanyelvi nevelés gazdagítása érdekében.* Jászberény: Jászberényi Tanítóképző Főiskola – Szolnok Megyei Pedagógus Továbbképző Intézet és Filmtár. 140–151.

Nagy J. József 1985. *Anyanyelvi feladatgyűjtemény az összevont 1–4. osztályú tanulócsoportok 3. osztálya számára*. Budapest: Tankönyvkiadó.

Nagy J. József 1986. *Anyanyelvünk I. Általános iskola 4. osztály.* Budapest: Tankönyvkiadó.

Nagy J. József 1987. *Anyanyelvünk II. Általános iskola 4. osztály.* Budapest: Tankönyvkiadó.

Nagy J. József 1988. Munkáltatás, képességfejlesztés az Anyanyelvünk tankönyvvel az alsó tagozaton. *Pedagógiai Technológia* 3: 23–29.

Nagy J. József 1992. Anyanyelvi kompetencia – nyelvi és kommunikációs nevelés. In Hangay Zoltán (szerk.): *Módszertani Előadások. A BTF anyanyelvi tantárgypedagógiai konferenciájának anyagából.* Budapest: Budapesti Tanítóképző Főiskola. 37–45.

Nagy J. József 1996. Előszó. In Fábián Zoltán – Gledura Lajos – Nagy J. József – Zsolnai József – Nagy J. József (szerk.): *Anyanyelvi tantárgypedagógia.* Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó. 3–9.

Nagy József – Szabó Józsefné 1973. Az anyanyelvi nevelés gazdagításáért végzett kísérleteink alsó tagozaton. *Módszertani Közlemények* 13: 308–313.

Nagy József 1967. A tanulók szóbeli megnyilatkozásainak érzelmi tartalma a féléves tantárgyi munkában. In Fábián Zoltán – Nagy József (szerk.): *Az olvasástanítás összefüggő szakaszának tantárgypedagógiai vizsgálata. Az általános iskola 4. osztályában.* Jászberény: Tanítóképző Intézet. 75–111.

Nagy József 1974a. Országos anyanyelvi tantárgypedagógiai tanácskozás. *A Tanító* 1: 4–5.

Nagy József 1974b. *Az élőbeszéd és a kifejezőképesség helye és szerepe az egységes anyanyelvi nevelésben. Tantárgypedagógiai Kutatások.* Baja: Oktatási Minisztérium Pedagógusképző Osztály. 20–32.

Nagy József 1975. Az alsó tagozatos anyanyelvi nevelés megújítása az integráció útján. In Kiss Lajos (szerk.): *Tanítóképző Intézetek Tudományos Közleményei X.* Debrecen: Tanítóképző Intézet. 171–182.

Nagy József 1976a. Az anyanyelvi nevelés szemléletének megújításáért. *A Tanító* 3: 3–4.

Nagy József 1976b. Az óvodai és az iskolai anyanyelvi nevelés néhány egybevágó kérdése. Óvodai Nevelés. 10: 371–376.

S. Kis Lajosné – Nagy J. József 1984. *Anyanyelvi feladatgyűjtemény az összevont osztályú tanulócsoportok 4. osztálya számára.* Budapest: Tankönyvkiadó.

Szántó Károly 1973. A tantárgypedagógia fogalma. *Módszertani Közlemények* 13: 293–296.

Szende Aladár – Hernádi Sándor – Szépe György – Takács Etel – Temesi Mihály 1976. Az anyanyelvi oktatás korszerűsítésének tervezete. In Szépe György (szerk.): *Az anyanyelvi oktatás korszerűsítéséért. Tanulmányok, szakvélemények, javaslatok.* Budapest: Tankönyvkiadó. 15–35.

Szende Aladár 1981. Szerkesztői bevezetés. In Szende Aladár (szerk.): *Az anyanyelvi oktatás korszerűsítésének változatai.* Budapest: Tankönyvkiadó. 5–9.

Szépe György 1976. Szerkesztői előszó. In Szépe György (szerk.): *Az anyanyelvi oktatás korszerűsítéséért. Tanulmányok, szakvélemények, javaslatok.* Budapest: Tankönyvkiadó. 5–14.

Szépe György 1981. Előszó. In Nagy J. József (szerk.): *Vizsgálatok az alsó tagozatos anyanyelvi nevelés gazdagítása érdekében.* Jászberény: Jászberényi Tanítóképző Főiskola – Szolnok megyei Pedagógus Továbbképző Intézet és Filmtár. 3–16.

Varga Domokos – Csulák Mihály – Fábiánné Kocsis Lenke – Fábián Zoltán 1987. *Olvasókönyv az általános iskola 2. osztálya számára.* Budapest: Tankönyvkiadó.

Végh Edit 1985. Bevezetés. In Végh Edit (szerk.): *Tanítói kézikönyv. Magyar nyelv és irodalom Általános iskola 1–4. osztály I. kötet.* Budapest: Tankönyvkiadó. 5–7.

Zsolnai József 1978. Anyanyelvtanítási kísérlet a kommunikációkutatás eredményei alapján. *Pedagógiai Szemle* 5: 471–472.